

کۆچی گەنج و خەونیژیان

مەھاباد قەرەداغی

لەم ماوەیەدا دووبارە باس لە کۆچی بەکۆمەڵی بەرەو هەندەرانى گەنج دەکریت. هەندیک بە نیگەرانییەوه باسی دیاردەکە دەکەن و وەک دەرەنجامی ئەو بیئومیدییه دەبینن کە باالی بەسەر ژیانى گەنجدا کیشاوه. هەن باسی زیان و هەن باسی سوودەکانى گەیشتن بە هەندەران دەکەن. هەن باسی تواناکارییهکان و هەشن باسی مەترسییهکانى دەکەن. هەر یەکەمان لە گۆشەنیگایەکەوه ئەم دیاردەیه دەبینن و ڕەنگە کۆی هەموو ئەم گۆشەنیگایانە وینە تەواوەکە بیک بەینیت، یان وینەکە ڕوون بکاتەوه.

پیش هەر شتی پێویستە بیر لە مافی مرۆیی بکەینەوه، ئایا هەلبژاردنی شوینی ژیان مافیکی سروشتی مرۆف نییه؟ بیگومان وایه و ئەم مافه له یهکێک له بهندهکانی جارنامەى گەردوونی مافەکانى مرۆفیش تۆمار کراوه و چەسپاوه.

هەموو مرۆفی لەسەر ئەم زەوییهدا شوینیکی تایبەتی خۆی هەیه و ئەو شوینە هەر هی خۆیەتی. ئەم شوینە لە جیگەى لەدایکبوونەوه دەست پێدەکات، بەلام مەرج نییه تاهەتایه هەر ئەو جیگایه شوینی ئەو بیت. ئەو شوینە تەنها ویستگەى هاتنە ناو دنیاىه و، جگە لەو شوینە هەموو دنیا جیگەیه ئەو مرۆفە بگریته خۆی، بى ئەوهى کەس مافی هەبى لە پای ئەو جیگەیه منەتى بەسەردا بکات. هەمان مرۆف لە هەمان کاتدا یەک جیگە دەگریت نەک دووان و نەک زیاتر، ئیدی ئەو شوینە یان لە زیدەکەیهتى، یان لە تاراوگەیه، یان لە هەر جیگایەک کە بەهەر هۆیهکەوه کۆچی بۆی کردووه.

گواستنهوهى شوین یهکێک له سیماکانى مرۆف له دێرزەمانەوه، وهلى سیمایهکی هەرە ڕوونی ئەم گەردوونە نوێیهیه و شتیکی نییه تایبەت بیت بە کوردەوه، یان بە گەنجەوه، یان بە هۆیهکی دیاریکراوهوه. یهکێک لهسيفهته سروشتیهکانى مرۆف ئەوهیه به دواى مانای ژیان دەگەریت و له پیناوی دۆزینەوهى ئەو مانایەدا له هەر کاتیکدا بیت ئەگەر له هەمان جیگەى خۆی مانای ژیان و بایهخى بوونی خۆی نەدۆزییهوه، شوینی خۆی دەگۆریت و له جیى دیکەدا بۆ ئەو مانا و بایهخە دەگەریت.

تەمەنى مرۆف هیچی دیکە نییه، جگە لەو ویستگانهى کە له گەشتی ژیانیدا پێی دەگات و له هەر یەکەیاندا له بەشیکى ئەو پەيامه دەگەریت کە له پیناویدا دروست بووه، چونکە هیچ مرۆفی بۆ ژیانیکى بیمانا دروست نابیت و هەموو کەسى بایهخیکى تایبەتى خۆی هەیه و پێویستە به هەولەکانى خۆی و تواناکارییهکانى ژینگه و دەوروبەرى، بیگاتى. دۆزینەوهى ئەو بایهخە دۆزینەوهى ڕێهوى ژیان و چارەنووسیتی بۆ ئەوهى ئەو کاره بکات کە جگە لەو کەس ناتوانیت وا باشى بکات، لەو شوینە بژی کە به تەواوى دەتوانیت پری بکاتەوه و بى لەو کەس ناتوانى ئاواى پری بکاتەوه.

ئەوهى هەتا ئیستا باسمان کرد ڕووی سروشتی و ساکاری مرۆفە و پەيام و پەیمانى مرۆفە لەگەڵ سروشتی خۆیدا و ئەو ئازادى و مافه سروشتیهتى کە لەگەڵ بوونیدا پێی بەخسراوه، ئەگەر بهیلان بەهرەمەند بیت پێی. به هەمان شیوهش ئەرکی سروشتی خۆی هەیه ئەنجامى بدات بۆ گەیشتنى بهو ماف و ئازادىیانە.

بەلام ئاخۆ ڕێزەى چەندى مرۆف توانیویەتى یان دەتوانیت ئەرکی خۆی بکیشیت و بەو ئازادى و مافه سروشتیهتى خۆی بەهرەمەند بیت؟

مەخابن پېژدەكە زۆر كەمە و پېژدە ھەرە زۆر ئەوانەن لە سەر سەكە پىادە كەردنى ئەركە سروشتىيەكانى خۇيان لادەبرىن و ماف و ئازادىيە سروشتىيەكانىان لى زەوت دەكرىت و ئەرك و مافى دەستكردىان بۇ چى دەكرىت و ناچار دەبن پىيەك بگرنەبەر كە پى ئەوان نىيە ، شوپىنك پى بگەنەو كە شوپىنى ئەوان نىيە و كارىك بگەن كە كارى ئەوان نىيە . بەرامبەر بەمەش جۇرىكى ئازادى پەپرەوى بگەن كە ئازادى سروشتى نىيە و ، جۇرىكى مافىان ھەبىت كە مافى راستەقىنە نىيە . ئەمەش وا دەكات بەجۇرىك بژىن كە لە كابووس بچىت نەك لە خەون ، لە كاتىكدا ژيانى مرۇقىكى سروشتى پىويستە خەونىكى خۇش بى و ئەركى ئەو لە ژياندا پىويستە تىكۆشان بىت بۇ ھىنانەدى ئەو خەونە . بەلام كابووس پىرە لە بەرەنگاربوونەو و توورەيى و زەوتكردن و دەستدرىژى ، پىرە لە پەلامار و راكردن و ھەناسەبىر كى بۇ بەدەستەھىنانى شتى كە ھى خۇت نىيە و ، گرتنى شوپىنى كە ھى خۇت نىيە و كەردنى كارىك كە ھى خۇت نىيە ، كە لە زۆر كەرت و كىشومەرى جىھاندا ئەم جۇرەيان پىادەيە .

ئەفسوس ، سىماي ژيانى نوچ ، لە جىھانى ھاوچەرخدا زۆر دووركەوتتەو لە خەونەكە و لە ھەندى شوپىندا گەشتەتە لووتكەي ئەو كابووسە . ئەو ولاتانەي كە لە جەنگدا دەژىن ، لە ترۇپكى كىوى ئەو كابووسەن و يەك تىكۆك ئاوى ژيانىكى سروشتى ناخۇنەو . زۆر بەي كات پاش تەواو بوونى شەرەكان درىژەي ئەو كابووسە خراپتر دەكەوئە پوو ، لە شىوەي نەخۇشى و ھەژارى و بىزارى و نەخوئىندەوارى و توورەيى و خەمۇكى بەردەوامدا خۇي دەنوئىنى .

خەلكى رۆژھەلاتى ناوەرەست زۆر لە مېژە ، بەلام بە تايبەت سەدەيەكە لە نىو كابووسى بەردەوامدايە . عىراق ولاتىكە بەشىكى كوردستانى ئىمەشى پىو لىكىندراو و سەدەيەكە ھىچ سىمايەكى ژيانى سروشتى بەخۇيەو نەبىنەو و ، بە تايبەتەش لە سىويپىنج سالى فەرمانرەوايى رژىمى بەعس و دىكتاتورەكانى ، كە بۇ كورد بە تايبەت نەك تەنھا كابووس دۆزەخىكى راستەقىنەيان داخستبوو .

كورد بە پوالەت لە سالى راپەرىنەو خۇي لەو كابووسە رىگار كروو و ژيانىكى نوپى بۇ خۇي بنىات ناو ، بەلام مەخابن درىژەي ئەو كابووسەي لە شەرپىكى ناوخۇيى چەند سالەدا پىادە كرد و ، بە دەستى خۇشى ئاگردانى ئەو جەھەنمەي خۇش كرد كە داگىر كەران بۇيان داخستبوو . ئەو شەرپە دەمىكە وەستاو و خۇشەختىيە كە ھەرگىز ھەلنەگىرسىتەو ، بەلام ئەوئەي جىگەي نىگەرانىيە ، ئاكامى ئەو شەرپە لە ئىستادا ، لەوردەكارى ژيانى ھەموو كەسىكدا ، بە ژن و پىاو و پىر و گەنجەو ، لە شىوەي قەيرانى كۆمەلايەتى و دەروونىدا دەبىنرەيت . ئاكامى ئەو شەرپە بە شىوەيەكى سارد و نەبىنراو دزەي كىرەتە نىو دەروون و پانتاى دەروونى كۆمەلگە و يەك بە يەكى تاكەكانى گرتتەو .

پلان بۇ سىرپىنەوئەي شوپىنەوارى ئەو زامانە ، تەنھا قەرەبوو كەردنەوئەي زىانلىكەوتوونى شەرپە نىيە ، چونكە سەرتاپاى كۆمەلگە زىانلىكەوتووى شەرپەن لە پوو دەروونىي و لە دەستدانى بەھا رەوشتى و رۆحىيەكانەو .

پلان بۇ سىرپىنەوئەي شوپىنەوارى شەرپە ، پىويستە لە چەند ئاستىكى جىاوازدا بى و تا زوو دابنرەيت ، چونكە ھىشتاش بوار ماو زامەكان چارەسەر بگرىن ، نەك تەنھا بە قەرەبوو كەردنەوئەي مادىي بۇ ماوئەيەك سىر بگرىن يان بە شىوەيەكى كاتى ئىش بىر بگرىن ، بەلكە دەكرى و قورس نىيە لە رەگ و رىشەو ئەو شىرپەنجەيە بىر درىتەو و لە چەند سالى داھاتوو كۆمەلگەيەكى نۆرمال بنىات بنرەيتەو .

ئەو ناداپەرەرىيەي كە بوو تە بنىشتەخۇشەي سەر زارى ھەمووان ، ئەو گەندەلايەي كە ئەوئەندە باسكراو بىرەوى نەماو ، چىتر نىن جگە لە درىژەي كابووسىك كە دەبووايە دەمىك بووايە زەنگەكان لىيان بەئاگامان بەپىننەو و ھەول بەدەين دووبارە بژىيەو ، بەلام ئەمجارە نەك وەك كابووس ، بەلكە ژيان بگەينە خەون .

باسى ناعەدالەتى دەبىستىن، رۇژانە ھەۋالى خۇكوشتىنى گەنج و خۇسوتاندىنى ژن و كىشەى كۆمەلايەتى و، مانگرتن و خۇپيشاندىن و كۆچكردن دەبىستىن و دەبىنىن. ھەموو ئەمانە تەفسىرى ئەو كابووسەن كە مېژووى كۆيلەيەتى و داگىركراوى كوردستان بناغەكەيان داناوھ و مەلانىيى ناوخۇيىش بەردەوامى پىداوھ.

لە ژيانى ھەموو مىللەتتىكىدا زەنگى خەتەر ھەيە و ۋەرچەرخان دروست دەكات. بۇ ئىمەى كورد چەندان زەنگ، چەندان گۇرانيان پىكھيئا و دەبى بىرمان نەچىتەوھ لە كوي بووين و گەيشتىنە كوي. لەو جىگەيەوھ كە بەكۆمەل دەكوژراين و بە كۆمەل دەنيژراين تا ئەو شوينەى كە خۇمان خۇمان بەرپۆھ دەبەين، بەلام تەنھا ئەوئەندە بەس نىيە و لە دواى ئەو وئىستگەيەش پىويستە بە وئىستگەى گەشەسەندووتر و باشتر بگەين.

سەرکردە سىياسىيەكان ئەركى مېژووويان ئەوھيە بە ئاگادارى و ھۇشيارىيەكى بى سنوورەوھ كوي لەو زەنگانە بگرن و بزائن لە چ كاتىكىدا گۇران پىويستە و نەگۇران كارەساتە.

كۆدەنگىيەك ھەيە لەسەر ھەبوونى گەندەلى و نەبوونى دادپەرۋەرى لەدابەشكردنى كار و داھات و رەفتار لەگەل ھاۋلاتىيان، كەواتە ئەمە زەنگە و ھۇشدارى دەدات كە كاتى گۇرانيكى بىنەرەتى و بەرنامەدارە. سەرەداوھكان چەند ئالۆزكاو و تىكچرژاۋيىش بن كوردنەوھيان مەھال نىيە. چونكە مرۇف خاۋەنى ھۇشيارىيەكى بالايە كە لەناخى خۇيدا حەشارى داوھ و لە كاتى پىويستە دەتوانى بىكاتە رىنومى باۋەرپىكراوى خۇى. مرۇف ئەگەر ئەو ھۇشيارىيە بەكار ببات دەتوانى بەرەبەستەكان بشكىنى و چارەسەرى ھەمووكىشەكان بكات، بەلام نەك بە شەو و رۇژى، يان مانگ و دووانى، بەلكە بە كاتىكى پىۋەرى.

دېئەنەوھ سەر باسى كۆچ و گەران بەدواى بايەخى خود. كۆچ ئىدى گەنج بىكات يان بەسالاجوو، ژن بىكات يان پىاو، برىتتىيە لە ەودالېوون لە پىناۋى دۆزىنەوھى خەون و دووركەوتنەوھ لە كابووس.

پىويست نىيە بۇ ئەوھ نىگەران بىن كە گەنج كۆچ دەكات، بەلكە پىويستە بە ھەموومانەوھ و لە ئىستاۋە دەست بگەين بە گۇرپىنى كابووس بە خەونى ژيان و دەست بگەين بە خەون بىنىن. ھەر لە نىۋ ئەو خەونەدا نىگەرانى ئەوھبىن و بىرسىن:

- بۇچى ژيانمان درىژكراۋەى ئەو كابووسە بىت كە داگىركەران بۇيان سازكردىن، لە كاتىكىدا كە ئىستا خۇمان بەرپۆھبەرى خۇمانىن و لە تواناماندا ھەيە ئاراستەى ئەو كابووسە بگۇرپىن بە خەون؟
- كاتى ئەوھ نەھاتوۋە بىر لەگۇراني بىنەرەتى بگەينەوھ؟ بىگومان جۇرى گۇران گرنگە و مەبەستە نەك شىۋەكەى.
- كى دەلى لە كوردستاندا ھىۋاى دۆزىنەوھى ماناى ژيان نەماۋە و بۇ ناچارىين لە شوينى دىكەدا بۇ بايەخى خۇمان بگەرپىن؟

دەبا لىرەوھ و لە ئىستاۋە بە دواى ئەو مانايەدا بگەرپىن و، با گرمانى ئەوھ بگەين كە دەستمان كردوۋە بە رىفۇرمىكى بىنەرەتى و بە ھەرەۋەزى و ھاۋكارى ھەموومان و ئەو رىفۇرمەش ئەنجامى دلخوازانەى داوھ. با وىناى كوردستانىكى پاش پروسەى گۇرانيكى بايەخدار بگەين.

لە كوردستانى پاش گۇرانيكارى و رىفۇرمى پىر مانا، ماناكانى ژيان دەگەرپىنەوھ و ھەر كەس دەتوانى خۇى لەو ئەركەدا بسەلمىنىت كە دەتوانى و شايستەى ئەوھى ھەيە رايپەرپىنىت، بەرامبەر بەۋەش بەو مافانە بەھرمەند بىت كە لە پاي ئەرككىشاندا دەبىتە شايستەى.

لە كوردستانى پاش گۇرانيكارى و ئەو رىفۇرمەى كە خەونى پىشكەوتنخوازانە، دەرەتى كار و ژيان و ئازادى و ماف و ئەركى يەكسان بۇ ھەمووان فەراھام دەبىت، تا ھەر كەس لە كار و ژيان و شوينى خۇيدا بەدواى خۇسەلماندىدا بگەرپىت.

له كوردستانى ئايندهدا، دواى پياده كوردنى ئەو رېفۇرمانەى كە خەونى دىلسۆزان و گۆرانخوازانه، سوود له تواناكاني گەنج به كچ و كورپوه و درده گيريت و ئەم گەنجينه يه دەرخریتە خزمەتی كۆمه لگه يه كى گەشە سەندوووه. حيزبه كان به چاويكى يەكسان دەرواننه نير و مئ و له هه موو شوينئى رۆلى ئافردت به رجه سته و ديار دكه ويته روو و به تايبه تيش له سەر كرايه تي حيزبه كاندا، له ناوه نده كانى برياراندا، له به ردم بلنگو كاندا و له هەر شوينئى كە بوونى پيوسته، له وئى دەر دكه ويته.

له كوردستانى پاش رېفۇرم گريكانى دەر وون كراونه ته وه و، زامه كانى شه پى دهركى و ناوخۆ ساپيژن و باس هەر باسى ئاشتى و په ره پيدانى ئاشتيه. باسى ژينگه و پاراستنى، باس سه يرانگه و گه شت و گوزار باسى ئەكتويله. له و كوردستانه دا، زانكو كان به ره مهينه رى مه عريفه ن، ريكخراوه كانى كۆمه لگه ي مه دهنى به ره مهينه رى نۆرمى نوين، خيزان خو شگوزهران و به خته و مره، له قوتابخانه كاندا سيسته ميكي په روه رده ي نوئ و ناوازه به رپوه ده چئ، سيسته مى داد دادپه روه ره و ياساكان له سەر بنه ماي مافه گه ر دوونيه كانى مرؤف بنياتراون و، له هه مووشى گرنگر ياسا سه روه ره.

زاناكاني سايكۆلۆژيا و پاراسايكۆلۆژيا، دەر وون و وزه ناسان، ته نانه ت هه ندئ له ئاينه كانيش جه خت له سەر ئەوه دكه نه وه كە ئەوه ي له ناخى دلوه ئاواتى ده خوازى و دته ويته پيى بگه يت، وهك چۆن دته ويته ئاواى ويئا بكه و درهنگ يان زوو ئەو ويئا يه ده بيته ويئەى راستى و ديته دى. منيش چونكه ئەو خهون و ئاواته م هه يه، هه ميشه ويئاي كوردستانىكى وا ده كم و، قهت به دووريشى نازانم ئەم ويئا كرنه م بيته ويئە يه كى واقيعى له داها توودا (دوور و نزىكى ئەو داها تووه، په يوه سته به زۆر و كه مى هه ول و كو ششمان) بۆ هيئانه دى ئەو خه ونه.

ئيمه پيوست نييه تاك و ته رمان ئەم خه ونه ببينن ئەم ويئا يه بكه ين، به لكه ده توانين بيكه ين به خه ونىكى به كۆمه ل و، بۆ هيئانه دى ئەو ويئا يه ش و هه موومان به گه شبينيه وه كو ششى بۆ بكه ين.

به تايبه تي سه ر كرده كان پيوسته خه ونى وا ببينن و ويئاي كوردستانىكى وا بكه ن له داها توودا، زۆر جار بينيومه و بيستومه ره خنه ده گيريت له وه كه سانه ي كه باس له به دوه ي كرنى هه ولير، يان به سويد كرنى كوردستان ده كهن. لاي من ئەو گه شبينيه وزه يه كه به پيوستى ده زانم بسورپه ته وه و بيته وه ي هه موومان و خه ونى هه موومان. ئەو كه سانه ي كه گالته يان به خه ونى وا ديته، ده توانن برواننه ويئە كونه كانى به رلين و هانۆقه ر و شاره كانى ديكه ي ئەلمانيا له شه پى دووه مى جيه انيدا و، ته ماشاي ئيستاشى بكه ن. ره شبينى جگه له وه ي له ئاستى تاكه كه سدا زيانى دەر وونى ده به خشئ، ئاكاميكي بۆ كه س نابيت. گه شبينى نه گه مژه ييه و نه ورپنه، به لكه هانده رى مرؤفه بۆ گه يشتن به و وره يه ي كه پيوستيتى بۆ بنياتنانه وه ي رووخا وه كان و، گۆرانكارى و رېفۇرم.

2006/9/20

هه ولير